

Ольга КІРЕЄВА

Кандидат психологічних наук,
доцент кафедри управління оперативно-розшуковою діяльністю
Національна академія Державної прикордонної
служби України ім. Б. Хмельницького,
м. Хмельницький, Україна
ORCID ID 0000-0002-2598-6545
bukola_kireeva@ukr.net

Олександр ЛОГВИНЕНКО,

слухач факультету підготовки керівних кадрів,
Національна академія Державної прикордонної
служби України ім. Б. Хмельницького,
м. Хмельницький, Україна
sasha.logvinenko.2014@ukr.net

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ПРОВЕДЕННЯ ВІЗУАЛЬНОГО СПОСТЕРЕЖЕННЯ ОПЕРАТИВНИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

В статті розкрито окремі особливості організації та проведення візуального спостереження оперативними підрозділами Державної прикордонної служби України. Проаналізовано теоретичні та практичні аспекти проблемних питань, що стосуються поняття «візуальне спостереження», а також досліджено розкриття даного поняття іншими науковцями.

Розглянуто сучасний стан правого регулювання здійснення візуального спостереження як один із методів оперативно-розшукової діяльності, який застосовується оперативними підрозділами Державної прикордонної служби України з метою виявлення та фіксації даних щодо протиправної діяльності на державному кордоні.

На сьогодні правовою основою діяльності оперативних підрозділів Державної прикордонної служби України щодо здійснення візуального спостереження під час кримінального провадження є Конституція України, Кримінальний та Кримінальний процесуальний кодекси України, Закони України «Про Державну прикордонну службу України», «Про оперативну розшукову діяльність», «Про державну таємницю», інші нормативно-правові акти відомчого та міжвідомчого характеру. У той же час означені законодавчі акти мають низку прогалин.

Оперативно-розшукова діяльність є особливою правоохоронною функцією, особливістю якої є переважно негласний характер і яка складається з системи гласних і негласних пошукових, розвідувальних та контррозвідувальних заходів. Проведення оперативно-розшукових заходів включає в себе у організацію візуального спостереження як за особою, так і за місцем або річчю.

Завданням оперативно-розшукової діяльності як специфічного виду державної діяльності є пошук і фіксація фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України, розвідувально-підприємливою діяльністю спеціальних служб іноземних держав

та організацій з метою припинення правопорушень та в інтересах кримінального судочинства, а також отримання інформації в інтересах безпеки громадян, суспільства і держави.

Проведений аналіз ефективності роботи оперативних підрозділів Державної прикордонної служби України свідчить про відсутність диференційованого підходу до організації та проведення різних видів візуального спостереження.

В статті авторами визначено деякі проблемні питання організації та проведення візуального спостереження оперативними підрозділами Державної прикордонної служби України в прикордонних районах.

Ключові слова: Державна прикордонна служба України; оперативно-розшукова діяльність; оперативно-розшуковий захід; візуальне спостереження.

1. ВСТУП

Постановка проблеми. Враховуючи реальні виклики сьогодення, з якими зіштовхнулись оперативні підрозділи Державної прикордонної служби України (далі – ДПС України), а саме: активізація протиправної діяльності в контрольованих прикордонних районах, продовження бойових дій на Сході держави, реформуванням оперативно-розшукових підрозділів та змінами в законодавстві актуальним залишається питання результативності діяльності суб'єктів оперативно-розшукової діяльності (далі - ОРД) та застосування ними різних методів ОРД. Одним з найстаріших методів ОРД являється – візуальне спостереження, метою якого є отримання достовірних даних про особу, коло її спілкування, діяльність, місця, які найчастіше відвідує тощо. Слід зазначити, що візуальне спостереження було і залишається одним із найбільш ефективних засобів інформаційно-пізнавальної діяльності оперативних підрозділів у боротьбі зі злочинністю.

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми.

Для дослідження проблематики організації здійснення візуального спостереження оперативними підрозділами та визначення актуальності викликів і загроз для ДПС України було опрацьовано доступні нам роботи вітчизняних науковців в галузі юриспруденції, зокрема О. Бандурка, А. Венедіктова, В. Василичука, Н. Войтович, О. Гапона, М. Грібова, В. Глушков, О. Джужа, О. Долженков, Е. Дідоренко, В. Захаров, А. Іщенко, І. Козаченко, О. Козаченко, Я. Кондратьєв, Д. Назаренко, В. Некрасов,

Д. Никифорчук, С. Обшалов, М. Погорецький, І. Приполов, Н. Філіпенко, В. Черков, І. Шинкаренко та ін. Аналіз наукових праць вчених-юристів та результати опитування проведеного нами серед співробітників оперативних підрозділів ДПС України дають підстави стверджувати про наявність певних проблем у питанні організації здійснення візуального спостереження оперативними підрозділами ДПС України.

Метою статті є висвітлення проблем у питанні організації здійснення візуального спостереження оперативними підрозділами на сучасному етапі розвитку ДПС України.

2. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ.

У філософському значенні спостереження – початковий етап дослідження світу, що характеризується цілеспрямованим активним сприйняттям дійсності для отримання чуттєвих даних про об'єкт пізнання [1, С. 606].

За Словником української мови термін «спостерігати» трактується як - стежити, слідкувати за ким-, чим-небудь [2, С. 580]. У сучасному тлумачному словнику термін «спостереження» визначено як: 1) дії за значенням спостерегти, спостерігати; 2) те, що виявили, помітили після уважного розглядання, вивчення, дослідження та ін. кого-, чого-небудь [2, С. 1375].

«Універсальний словник – енциклопедія» дає таке визначення терміну «спостереження» – процес активного відбору, аналізу й інтерпретації даних, які постійно доставляються почуттями, призводячи до створення в розумі людини образу спостереженої дійсності; в цьому процесі інформація, яка надходить перетворюється на підставі зареєстрованого в пам'яті знання про оточуючий світ [3].

Слід зазначити, що у психології термін «спостереження» це – вивчення світу на рівні почуттєвого пізнання, цілеспрямоване та усвідомлене. В ньому виявляються індивідуальні особливості сприйняття, установки, спрямованість особистості. В природних умовах це – найпростіший але й найбільш рутинний метод. Спостерігач повинен триматись осторонь, щоб залишатись не

поміченим, або ж настільки добре змішатись з групою, щоб не привертати до себе уваги. При цьому він повинен спостерігати та оцінювати всі події, що мають відношення до явища, яке підлягає опису [4, С. 514].

За поглядом Т. Семигіної «спостереження» – метод емпіричного дослідження, який передбачає споглядання за окремими особами чи групами у різних ситуаціях, фіксація актів поведінки, ознак, властивостей, діяльності об'єкта спостереження, а також відповідну інтерпретацію [5, С. 190].

В теорії пізнання під спостереженням розуміється цілеспрямоване сприйняття обставин події, явища чи властивостей об'єкта. У процесі розслідування кримінального правопорушення цей метод має об'єктивну форму прояву в безпосередньому, цілеспрямованому спостереженні слідчим, співробітником оперативного підрозділу, прокурором, експертом об'єкта пізнання і є початковим елементом криміналістичної практики [6].

Візуальне спостереження (лат. *visualis* - зоровий, видимий) - один з методів оперативно-розшукової діяльності, який застосовується з метою виявлення та фіксації даних щодо протиправної діяльності окремих осіб чи груп, запобігання тяжким злочинам, їх припинення або розкриття, розшуку безвісти пропалих осіб або осіб, які ухиляються від крим. покарання, припинення розвід.-підривної діяльності зарубіж. спецслужб тощо [7].

Відповідно до п.11 ч.1 ст.8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» оперативні підрозділи мають право вести візуальне спостереження у громадських місцях із застосуванням фото-, кіно- і відеозйомки, оптичних, радіоприладів та інших технічних засобів [8, Ст. 8]. Візуальне спостереження може здійснюватись і за окремими будівлями, приміщеннями, які можуть стати об'єктами злочинного нападу, терорист, актів та інших протиправних посягань.

Також, у спеціальній науковій літературі зустрічаються різні визначення візуального спостереження як одного з видів оперативно-розшукових заходів.

Відомий науковець О. Шумилов надає наступне визначення спостереження: «Спостереження полягає в прихованому, цілеспрямованому, систематичному, безпосередньому візуальному або опосередкованому (за

допомогою оперативно-технічних засобів) сприйнятті дій особи та явищ (подій, фактів і процесів), які є значущими для виконання конкретних завдань оперативно-розшукової діяльності, їх фіксування та реєстрації» [9, С. 19-20].

Однак, наведене визначення має ряд недоліків, а саме: не має чіткої вказівки на суб'єктів, які компетентні проводити даний оперативно-розшуковий захід, а також не зазначено стосовно якої категорії осіб воно може проводитися.

Тому у своїй роботі В. Лахін розглядає спостереження як цілеспрямоване негласне стеження оперативних працівників та конфідентів у природних умовах за об'єктами оперативної зацікавленості та місцями їх реального або можливого перебування без прямого втручання в їх безпосередню діяльність [10, С. 110]. Натомість В. Шевченко тлумачить спостереження як дію, що спрямована на отримання й фіксацію інформації, що є визначальною для виконання завдань ОРД та полягає в здійсненні візуального, електронного чи інших способів контролю за діями осіб, які становлять оперативну зацікавленість, їх зв'язками, транспортними засобами, приміщеннями й іншими об'єктами та проводяться уповноваженими на те особами [11, С. 327].

Стаття 2 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» визначає, що ОРД складається з системи гласних і негласних пошукових, розвідувальних та контррозвідувальних заходів [8, Ст. 2]. У теорії та практиці ОРД склалося поняття оперативно-розшукового заходу (далі - ОРЗ), однак Законодавець у чинному законодавстві не розкрив його смисл.

Окрім того, у законі «Про оперативно-розшукову діяльність» відсутній вичерпний перелік ОРЗ.

Виходячи з вимог чинного законодавства та чинної нормативної бази, ОРЗ можуть проводитися:

- на підставі ухвали слідчого судді, постановленої за клопотанням керівника відповідного оперативного підрозділу або його заступника, уповноваженого на здійснення ОРД, погодженого з прокурором або рішення прокурора;

- за рішенням керівника органу, відповідного оперативного підрозділу або його заступника, уповноваженого на здійснення оперативно-розшукової діяльності, з повідомленням прокурора [8, Ст. 8].

В своїх дослідженнях І. Шинкаренко виокремив від інших заходів протидії злочинності такі відмінні ознаки ОРЗ:

- законодавча закріпленість ОРЗ;
- можливість їх проведення тільки спеціально уповноваженими суб'єктами;
- здійснення відповідно до вимог, встановлених нормативно-правовими актами;
- застосування переважно негласних засобів та методів у сполученні з гласними засобами та методами;
- розвідувальна пошукова спрямованість ОРЗ;
- спрямованість ОРЗ на безпосереднє виявлення та використання фактичних даних, що необхідні для вирішення завдань ОРД та кримінального судочинства України.

На думку І. Шинкаренко ОРЗ - це структурний елемент ОРД, який передбачений чинним законодавством і складається з системи дій, що спрямовані на використання оперативно-розшукових методів та засобів, які у межах своєї компетенції здійснюють спеціально уповноважені суб'єкти з метою вирішення конкретних завдань ОРД та забезпечення кримінального судочинства. [12, С. 42].

Важливе місце серед елементів структури ОРЗ посідають їх об'єкти та суб'єкти. Вони визначають особливості організаційно-тактичної моделі та алгоритму здійснення. На рисунку 1 відображені основні об'єкти ОРЗ.

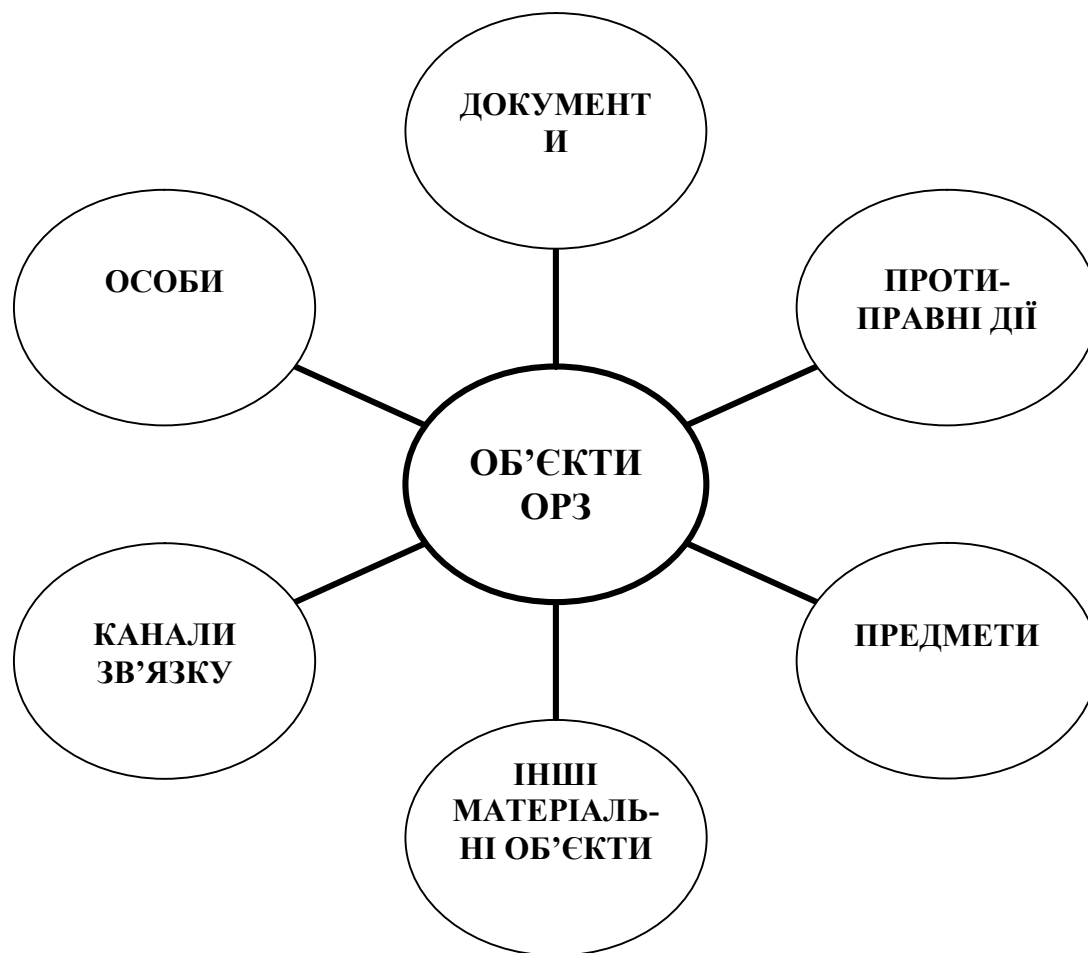

Рис. 1. Об'єкти оперативно-розшукових заходів

Суб'єкти ОРЗ – це особи, що організують проведення ОРЗ (оперативні працівники підрозділів, що мають право здійснювати ОРД) та ті, що безпосередньо їх проводять, а також залучаються до їх здійснення (додаткові суб'єкти).

До додаткових суб'єктів або учасників ОРЗ слід відносити посадовців неоперативних підрозділів правоохоронних органів, а також посадовців інших державних і недержавних органів, чиї повноваження і професійні навички можуть бути корисними при проведенні окремих ОРЗ [12, С. 48, 53].

Відповідно до чинного Кримінального процесуального кодексу та Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», спостереження здійснюється не лише за особою, але й за річчю або місцем, що полягає у проведенні спостереження за визначеними місцями; на певних ділянках

місцевості; невстановленими особами (зв'язками, фігурантами), до їх встановлення, які знаходяться або перебувають у вказаних місцях; матеріальними об'єктами (предметами, знаряддями злочинів, тощо), що знаходяться у публічно доступному місці і за яким можна здійснювати безперешкодний візуальний контроль, а також виключається можливість їх прихованого переміщення, з використанням відеозапису, фотографування, спеціальних технічних засобів для спостереження або без

Аналіз діяльності оперативних підрозділів та органів досудового розслідування свідчить, що відсутність диференційованого підходу до організації та проведення різних видів візуального спостереження призводить до зниження ефективності роботи даного напрямку, визнання зібраних доказів недопустимими, а в окремих випадках до притягнення правоохоронців до відповідальності за необґрунтоване втручання у особисте життя громадян.

Тому важливим є теоретичне виокремлення різних видів візуального спостереження як складного інструменту інформаційно-пізнавальної діяльності правоохоронних органів.

Так, в своїй науковій праці М. Грібов здійснив класифікацію візуального спостереження як негласної слідчої (розшукової) дії з визначенням перспективних напрямів юридичного, організаційного і тактичного забезпечення кожного з видів [13, С. 11-16].

Виходячи з вищевикладеного, можемо зазначити, що візуальне спостереження у законодавстві України розглядається як засіб виконання завдань ОРД та кримінального процесу, що передбачає застосування різних суб'єктів та різних способів виконання візуального спостереження (рис. 2).

У ДПС України згідно Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» візуальне спостереження може здійснюватись всіма оперативними підрозділами, але враховуючи специфіку проведення даного заходу, та рекомендації сучасних науковців-правників таких як М. Грібов та Д. Назаренко, ми вважаємо, що доцільно залучати підготовлених фахівців з окремих центрів оперативно-технічного забезпечення.

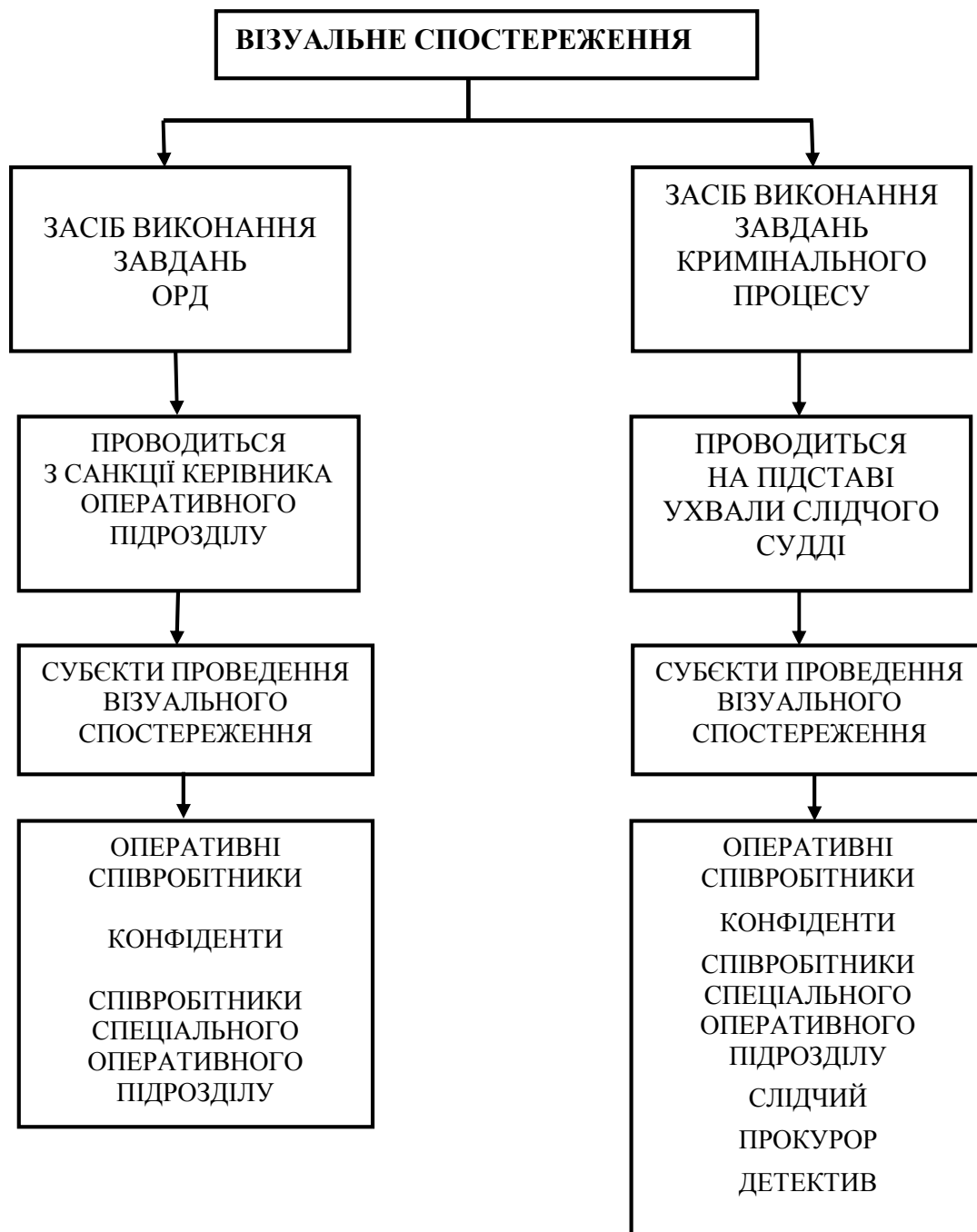

Рис. 2. Схема організації проведення візуального спостереження

З іншої сторони в прикордонних населених пунктах організувати проведення якісного візуального спостереження, на нашу думку, доволі проблематично, у зв'язку із рядом об'єктивних причин таких, як:

- у населених пунктах прикордоння, як правило, мала кількість населення і поява сторонніх осіб, може викликати підозру;
- невелика кількість транспортних засобів, і поява сторонніх транспортних засобів зразу привертає увагу;

- наявність у рядах організованих злочинних угруповань колишніх співробітників правоохоронних органів (МВС, ДФС, СБУ, ДПС України) які ознайомлені з формами та методами оперативної роботи, та можливість застосування з їхньої сторони заходів контрспостереження;

- можливість витоку інформації від співробітників ДПС України;

- відсутністю фізичної можливості залучення оперативних співробітників оперативно-розшукових відділів до проведення довготривалого візуального спостереження, у зв'язку з необхідністю виконання інших заходів згідно посади;

- наявністю кадрового «голоду» в оперативно-розшукових відділах;

- корупційною складовою в прикордонних підрозділах.

Зазначений перелік проблемних питань не є вичерпним. Знання цих недоліків дасть можливість переглянути організаційні та тактичні підходи щодо здійснення візуального спостереження оперативними підрозділами ДПСУ.

3. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ.

Підсумовуючи вищевикладене можемо дійти висновку, що розв'язання зазначених проблем є одним із найважливіших напрямів у підвищенні ефективності оперативно-розшукової протидії злочинам оперативними підрозділами ДПС України, а також успішне їх вирішення сприятиме виконанню затвердженої урядом від 12.07.2019 р. № 687-р Стратегії інтегрованого управління кордонами, на період до 2025 року.

Перспективою наступних наукових розвідок виступає проведення роботи в напрямку розробки тактичних прийомів та шляхів удосконалення організації і тактики проведення візуального спостереження оперативними підрозділами Державної прикордонної служби України.

Список використаних джерел

1. Філософський енциклопедичний словник / голов. ред. В. Шинкарук. Київ : Абрис, 2002. 742 с.
2. Словник української мови у 11 т. / за ред.: І. Білодід (голова) [та ін.]. Київ: Наук. думка, 1978. Т. 9. 916 с.

3. Універсальний словник-енциклопедія / за ред. М. Попович, І. Дзюба, Н. Корнієнко, Н. Мазепа, Н. Яковенко. 4-е вид. перероб. і доп. Львів: Тека, 2006. 1432 с.
4. Шапар В. Сучасний тлумачний психологічний словник. Харків : Прапор, 2005. 640 с.
5. Семигіна Т. Словник із соціальної політики. Київ : Києво-Могилянська академія, 2005. 253 с.
6. Перкін В., Біленчук П., Весельський В., Школьний В., Комаринська Ю. Криміналістика : мультимедійний підручник. Київ, 2008. URL: https://arm.naiu.kiev.ua/books/kriminalist/lections/lecture_1.2.html (дата звернення 22.12.2019).
7. Юридичний словник-довідник у 6 т. / за ред.: Шемшученко Ю. К.: Femina, 1996. Т. 1. URL: http://leksika.com.ua/18310727/legal/vizualne_sposterezhennya (дата звернення 23.12.2019).
8. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18.02.1992 р. № 2135-ХІІ. Дата оновлення: 02.08.2018. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12> (дата звернення 23.12.2019).
9. Шумилов А. Оперативно-розыскная деятельность: вопросы и ответы : учеб.-практ. пособие : в 2 кн.: Общие положения. 4-е изд., пересмотр. и испр. Москва, 2010. Кн. 1. 320 с.
10. Лахин В. Наблюдение как оперативно-розыскное мероприятие . *Вестник Омского университета. Серия «Право»*. Омск. 2007. Вып. 2. С. 106-111.
11. Шевченко В. Спостереження як один з основних оперативно-розшукових заходів при розслідуванні та розкритті корупційних діянь в органах судової влади. *Часопис Київського університету права*. Київ. 2012. Вип. 2. С. 325–328.
12. Шинкаренко І., Кириченко О. Правові та організаційні основи здійснення оперативно-розшукових заходів та негласних слідчих (розшукових) дій (структурно-логічні схеми) підрозділами кримінальної поліції: навчальний посібник / за ред. професора І. Шинкаренка. Дніпропетровськ: ДДУВС, 2016. 224 с.
13. Грібов М. Види візуального спостереження у кримінальному провадженні. *Проблеми кримінального процесу*. Київ: 2016. Вип. 4. С. 11-16.

Kireieva Olha, Logvinenko Alexander Some Problems of the Organization and Visual Observation of the State Border Guard Service of Ukraine

The article describes the specific features of the organization and conducting of visual observation by operational units of the State Border Guard Service of Ukraine. Theoretical and practical aspects of problematic issues related to the concept of «visual observation» are analyzed, as well as the disclosure of this concept by other scientists.

The present state of the legal adjusting of realization of visual observation as one of methods of operational investigation activity is considered, what is used of operational units of the State Border Guard Service of Ukraine, to identify and fixation of information about illegal activity on the state border.

Today the legal basis of the activity of operational units of the State Border Guard Service of Ukraine for realization of visual observation during criminal proceedings s presented by next documents: Constitution of Ukraine, Criminal Code of Ukraine, Code of Criminal Process of Ukraine; Laws of Ukraine «On the State Border Guard Service of Ukraine», «On Operational Investigation Activity», «On State Secrets», other normatively-legal acts of department and interdepartmental character.

At the same time, these legislative documents have a number of gaps.

Operational investigation activity is the special law - enforcement function the feature of that is mainly secret character and that consists of the system of unconcealed and secret searching, intelligence and counterintelligence activities. Realization of

operational search activities includes in itself organization of visual observation both after a person and at the place, or after a thing.

The task of operational investigation activity is to search and fixation information on the illegal activity of individuals and groups, on intelligence and subversive activity of special services of foreign states and organizations for the purpose of termination of offenses and in the interests of criminal justice, as well as obtaining information in the interests of the security of citizens, society and the state.

The analysis of the effectiveness of the operational units of the State Border Guard Service of Ukraine shows that there is no differentiated approach to the organization and conducting of different types of visual observation.

The authors describe some of the problems of organizing and conducting visual observation by operational units of the State Border Guard Service of Ukraine in the border districts.

Key words: State Border Guard Service of Ukraine; operative-investigative activity; visual observation; operative-investigative event.

References

1. *Filosofskiy entsyklopedychniy slovnyk* (2002) [Encyclopedic Dictionary of Philosophy] / holov. red. V. Shynkaruk. Kyiv : Abrys, 2002. 742 p. [in Ukrainian]
2. *Slovnyk ukrains'koi movy* (1978) [Dictionary of the Ukrainian language]: in 11 volumes / za red. I. K. Bilodida. K. : Nauk. dumka, 1978. V. 9. 916 p. [in Ukrainian]
3. *Universalnyi slovnyk-entsyklopediia* (2006) [Universal Encyclopedia Dictionary] / za red. M. Popovych, I. Dziuba, N. Korniienko, N. Mazepa, N. Yakovenko. 4-e vyd. pererob. i dop. Lviv: Tek, 2006. 1432 p. [in Ukrainian]
4. Shapar V. (2005) *Suchasnyi tlumachnyi psykholohichnyi slovnyk* [Modern interpretive psychological dictionary] / Kharkiv : Prapor, 2005. 640 p. [in Ukrainian]
5. Semyhina T. (2005) *Slovnyk iz sotsialnoi polityky* [Dictionary of social policy]. Kyiv : Kyievo-Mohylianska akademiia, 2005. 253 p. [in Ukrainian]
6. Perkin V., Bilenchuk P., Veselskyi V., Shkolnyi V., Komarynska Yu. (2008) *Kryminalistyka : multymediini pidruchnyk* [Forensics: a multimedia textbook] Kyiv, 2008. URL: https://arm.naiu.kiev.ua/books/kruminalist/lections/lecture_1.2.html (дата звернення 22.12.2019). [in Ukrainian]
7. *Yurydychniy slovnyk-dovidnyk* (1996) [Legal reference dictionary]: in 6 volumes / za red.: Shemshuchenko Yu. K.: Femina, 1996. V. 1. URL: http://leksika.com.ua/18310727/legal/vizualne_sposterezhennya (дата звернення 23.12.2019). [in Ukrainian]
8. *Pro operatyvno-rozshukovu diialnist : Zakon Ukrainy* [On operational investigation activity: Law of Ukraine] vid 18.02.1992, №2135-XII. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy [Information from the Verkhovna Rada of Ukraine] 1992, №22, p. 2. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12> [in Ukrainian]
9. Shumilov A. (2010) *Operativno-rozysknaia deyatel'nost: voprosy i otvety* [Operational-search activity: questions and answers]: ucheb.-prakt. posobie : in 2 kn.: *Obschie polozheniya*. 4-e izd., peresmotr. i ispr. Moskva. B. 1. 320 p. [in Russian]
10. Lahin V. (2007) *Nablyudenie kak operativno-rozysknoe meropriyatie* [Observation as an operational-search action,]. *Vestnik Omskogo universiteta. Seriya «Pravo»*. Omsk. 2007. №. 2. P. 106-111. [in Russian]
11. Shevchenko V. (2012) *Sposterezhennia yak odyin z osnovnykh operatyvno-rozshukovykh zakhodiv pry rozsliduvanni ta rozkrytti koruptsiinykh diian v orhanakh sudovoi vlady*. [Observation as one of basic operational search events is at investigation and opening of corruption acts in the judiciary] *Chasopys Kyivskoho universytetu prava*. Kyiv. 2012. №. 2. P. 325–328. [in Ukrainian]
12. Shynkarenko I., Kyrychenko O. (2016) *Pravovi ta orhanizatsiini osnovy zdiisnennia operatyvno-rozshukovykh zakhodiv ta nehlasnykh slidchykh (rozshukovykh) dii (strukturno-lohichni*

skhemy) pidrozdilamy kryminalnoi politsii: navchalnyi posibnyk [Legal and organizational bases of implementation of operative-investigative measures and silent investigative (investigative) actions (structural-logical schemes) by units of criminal police: a textbook] / za red. profesora I. Shynkarenka. Dnipropetrovsk: DDUVS 2016. 224 p. [in Ukrainian]

13. Hribov M. (2016) *Vydy vizualnoho sposterezhennia u kryminalnomu provadzhenni.* [Types of visual monitoring in criminal proceedings] *Problemy kryminalnoho protsesu.* Kyiv: 2016. №. 4. С. 11-16. [in Ukrainian]